

เทศน์เช้า วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักเวรจักรกรรม คนเราเกิดมาเกิดมาจากกรรมนะ กรรมดี กรรมชั่ว กรรมดี กรรมชั่ว การกระทำเราทำของเราเอง เราทำของเรา มา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสธรรม เห็นไหม บุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวกักขณญาณ นี้ วิชา ๓ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุพเพนิวาสานุสติญาณคืออดีตชาติที่ท่านได้สร้างสมบุญญาธิการของท่านมา จุตูปปาตญาณ คือถ้าท่านไม่สิ้นกิเลสท่านจะต้องเกิดตายไปข้างหน้า แต่เวลาอาสวกักขณญาณของท่านทำให้ท่านชำระล้างกิเลสได้ เพราะชำระล้างกิเลสคืออวิชชา คือความไม่รู้เท่ากับตัวเอง พอไม่รู้เท่ากับตัวเองแล้วไม่มีกิเลสมาผูกพันใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงมองโลกตามความเป็นจริง

ถ้ามองโลกตามความเป็นจริง เห็นไหม นี่คนเราเกิดมาเกิดมาจากไหน? คนเราเกิดมามีเวรมีกรรมมา ถ้ามีเวรมีกรรมมา สิ่งที่ทำมา ทำดีทำชั่วมา เรากระทำของเราเองทั้งนั้น แต่เวลาเรามาศึกษา เรามาประพฤติปฏิบัติกัน เราว่าเรารู้เราเห็นอดีตชาติ เรารู้เห็นโดยกิเลสไป ถึงมันจะเป็นความจริง เห็นแล้วก็ดีใจเสียใจ

แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นตามความเป็นจริง เห็นตามความเป็นจริงว่าใครทำอะไรมา สิ่งใดตอบสนองกับจิตใจเรานี้มา แล้วถ้ายังไม่สิ้นกิเลสมันต้องจุตูปปาตญาณ คือว่าเห็นจิตนั้นไปเกิดอนาคตข้างหน้า ถึงวางธรรมวินัยนี้ไว้ให้ เราชาวพุทธรู้จักเสียสละ รู้จักทำบุญทำกุศลของเราเพื่อสร้างสมคุณงามความดีของเรา เพราะสิ่งที่เราเกิดนี้เราก็เกิดมาจากมนุษย์สมบัติ มนุษย์สมบัติคือศีล ๕ มันมีศีล ๕ สมบูรณ์เราถึงเกิดมาเป็นมนุษย์สมบัติ

แล้วพอเกิดเป็นมนุษย์สมบัติ สิ่งที่ดีมันพาเกิดๆ เขาเกิดในนรกอเวจี เกิดในสัตว์เดรัจฉาน เขาเกิดต่างๆ ก็ต้องเกิดเหมือนกัน คนสร้างคุณงามความดีก็ไปเกิดเป็นเทวดา เป็นอินทร์ เป็นพรหมนะ แต่เราเป็นชาวพุทธเราไม่ต้องการเกิดเป็นเทวดา เป็นอินทร์ เป็นพรหม เรา

อยากเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเกิดเป็นมนุษย์พบพุทธศาสนา เราได้ศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อให้หัวใจนี้มันเข้มแข็ง มันเบิกบาน มันเบิกบานเพราะสิ่งใด? เพราะใจของเรา

เวลาดูใบไม้สิ ใบไม้มันหลุดจากขั้ว ใบไม้มันร่วงเต็มไปหมดเลย ใบไม้หลุดจากขั้วแล้ว ถ้ามันสะสมตัวมันเอง มันย่อยสลายตัวมันเอง มันยังเป็นปุ๋ย มันยังเป็นปุ๋ยให้เป็นประโยชน์กับสังคมนี้ได้ เวลาคนล่วงนะ คนล่วงชีวิตไป คนตายไป ทำไมมันหวั่นไหวกันขนาดนั้น เราหวั่นไหว เราตกใจ เราเสียใจ เห็นไหม เวลามีคนเกิดขึ้นมา ทุกบ้านจะจัดงานฉลอง จะมีความดีใจ แต่ความดีใจอันนั้นมันก็พ่วงมาด้วยการเกิด มันก็คู่กับความตาย

ความตายนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงให้สอน เห็นไหม สอนว่ากำหนดพุทโธ ให้ฝึกหัดสมาธิของเรา ถ้าได้ทำบุญกุศลแล้ว บุญกุศลนี้เป็นอามิส บุญกุศลนี้ทำให้จิตใจนี้ฝึกหัด ฝึกหัดให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว คนที่เห็นแก่ตัว พยายามจะยึดมันถือมันว่าเป็นของตัวเอง มันถึงไม่ได้อะไรเป็นของตัวเองแต่ขึ้นเดียว คนที่ฝึกหัดเสียสละ สิ่งที่เสียสละออกไปนั้นเป็นการฝึกหัดใจของตัวเอง ใจของตัวเองได้เสียสละสิ่งนี้ไป ใจของตัวเองมันได้เปิดรับ มันปลดเปลื้องในตัวของมัน มันจะได้ในตัวของมัน แต่โลกเห็นว่าวัตถุนี้นี้มีค่า แต่ธรรมะเห็นว่าดวงใจนี้มีค่า

ถ้าดวงใจนี้มีค่า เห็นไหม สิ่งที่ดวงใจนี้มีค่าเพราะเหตุใด? เพราะดวงใจ นี้มันไม่เคยตาย มันไม่เคยย่อยสลายไป มันจะเกิดเป็นเทวดา เป็นอินทร์ เป็นพรหม หมดอายุขัยเขาต้องมาเกิดเป็นมนุษย์ เกิดในนรกอเวจี เขาจะเกิดเป็นเทวดาซ้ำซ้อนอย่างนั้นหรือ? เวลาเขาเกิดนรกอเวจีเขามีแต่ความทุกข์ความยากของเขา หมดเวรหมดกรรมของเขา เขาก็เลื่อนชั้นขึ้นมา มาเกิดเป็นเปรต เป็นสัตว์เดรัจฉาน มาเกิดเป็นมนุษย์ นี่จิตมันเป็นแบบนี้ มันมีคุณค่าของมัน เพราะมันเวียนตายเวียนเกิด มันไม่มีวันสิ้นสุดใจ

ฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงสอนให้กำหนดมรณานุสติ ถ้ากำหนดมรณานุสติกำหนดถึงความตาย กำหนดความตายนะ คนเราถึงที่สุดแล้วมันต้องพลัดพราก คนเราพลัดพรากเราต้องมีเสบียงไหม? เราจะต้องมีสมบัติพัสถานของเราไปไหม? เวลาในโลกนี้เราหาของเราๆ ว่าเป็นของเรา มันไม่เป็นของเราเลย แต่สิ่งใดถ้าเราเสียสละออกไป เราเสียสละออกไปมันเป็นทิพย์ๆ ของที่เราเคยทำบุญกุศลมา มากี่สิบปีก็แล้วแต่ เรานึกถึงสิ่งที่เราเสียสละออกไปสิ มัน

ไม่มีบุบสลาย มันไม่ย่อยสลายไปสิ่งใดเลย มันคงที่ของมันอยู่อย่างนั้นเพราะอะไร? เพราะมันเป็นความที่เสียดลในใจ ใจมันรับรู้ถึงนั้น

นี่ไงเป็นทิพย์ฯ ที่เวลาเวียนตายเวียนเกิด เห็นไหม เทวดาเขาไปเป็นเทวดา เป็นเทวดายังไม่เท่ากันเลย เทวดาบางคนมีแสงสว่างไสวมาก แสงของเขาเพราะเขาได้เสียดลของเขา เขาได้ทำบุญกุศลของเขามาถูกต้องตามทำนองครองธรรมมา คนมาเกิดเป็นเทวดา นี่เกิดเป็นเทวดา เสรีสร้อยเหงาหงอยอยู่ในการเป็นเทวดา เขาทำบุญไ้ ทำบุญกุศล ถึงเวลาทำบุญกุศลได้บุญอยู่ แต่ทำของเราด้วยเจตนาของเรา นี่เวลาเกิดเป็นเทวดาก็ไม่เท่ากัน สิ่งที่เป็นทิพย์ฯ ไ้

นี่ก็เหมือนกัน ทำบุญกุศล คนที่ทำบุญกุศลด้วยเจตนาของเขา ด้วยความเคารพของเขา เขาเทิดทูนของเขานะ ของนี้หามาด้วยน้ำพักน้ำแรง เวลาจะเสียดลออกไปยังเกิดไว้บนศีรษะ อธิษฐาน อธิษฐานขอให้นี้เป็นทรัพย์สมบัติสิ่งนี้ได้เจือจางกับสังคม ได้เป็นประโยชน์ เห็นไหม เสียดลต่กบาตรใส่ไป พระได้สิ่งนี้มาเพื่อดำรงชีวิต เราให้ชีวิตนะ เราให้อาหาร การดำรงชีวิต เราต่อภพต่อชาติกันไป นี่ต่อภพต่อชาติกันไป

สิ่งนี้เราเสียดลออกไป นี่เวลามันเป็นนามธรรมสิ่งที่สละมันยิ่งใหญ่ไ้ แต่คนเราไปมองที่วัตถุว่าเราต้องเป็นอย่างนั้นๆ แต่หัวใจมีติดบอด! แต่ถ้าหัวใจมันสว่างไสว ของเราแม้แต่เล็กน้อย ข้าวทัพพีเดียว ข้าวทัพพีเดียวนะเราใส่ด้วยเจตนาด้วยความมุ่งหวังของเรา ทุกตะเจ็ญใจในสมัย พุทธกาลเขาดักข้าวใส่บาตรพระสารีบุตรหนึ่งทัพพีเท่านั้น เขาเป็นทุกตะเจ็ญใจแล้วอยากบวช มาก อยากบวชมาก ไปหาให้ใครบวช ก็ไม่มีใครบวชให้

เวลาข่านี่รำลือไปถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประชุมสงฆ์ แล้วให้ทุกตะเจ็ญใจนั้นมา บอกว่า “คนๆ นี้เขาอยากบวชมาก มีใครคิดจะบวชให้ ไ้ไหม? ทุกตะเจ็ญใจคนนี้เคยมีคุณกับใคร?”

พระสารีบุตรยกมือขึ้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถามพระสารีบุตรว่า

“เขามีบุญคุณอะไรกับเธอ?”

“เขาเคยใส่บาตรข้าพเจ้าหนึ่งทัพพีครับ” ข้าวทัพพีเดียวนะ

“อย่างนั้นสารีบุตร เธอให้เขาบวช”

บวชมาแล้วพระสารีบุตรนะฝึกสอนๆ ธรรมดาพระผู้เฒ่า เวลาบวชขึ้นมาแล้วพระผู้เฒ่ามีประสบการณ์มามากจะถือปฏิญญาของตัวว่าตัวรู้ตัวเห็น แล้วเวลาพระบวชใหม่ คุณพระเราอายุ ๒๐ อายุ ๒๐ ก็บวชแล้ว ถ้าพรรษาเขาบวชแล้วเขามีคุณธรรมของเขา นี่พระผู้เฒ่า พระบวชผู้เฒ่า ว่าง่ายสอนง่าย หาได้ยากมาก

ฉะนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถามพระสารีบุตรว่า

“สัททวิหาริกของเธอสอนง่ายไหม?”

“สอนง่ายครับ สอนง่ายครับ”

สอนจนเป็นพระอรหันต์ เห็นไหม ข้าพหนึ่งทัฬหีเท่านั้นทำให้เป็นบาทเป็นฐานให้ทุกตะเจิญใจคนนั้นเป็นถึงพระอรหันต์ขึ้นมา แม้แต่ของน้อยแต่ทำด้วยเจตนาที่สะอาดบริสุทธิ์ เราข่าน้อยเนื้อต่ำใจว่าคนนั้นเขาเกิดมั่งมีศรีสุข ทานของเขาเป็นทานอันเลิศ นี่ทานของเราๆ ทานของเราเศร้าหมอง ทานของเรามันจะเศร้าหมองมันจะเลิศในวัตถุมันเป็นเรื่องที่สายตาโลกเขามอง แต่ถ้าในสายตาของธรรมนะเขามองถึงความเจตนาของเขา เขามาด้วยความสงบเสงี่ยมของเขา เขามาด้วยเจตนาที่สะอาดบริสุทธิ์ของเขา อันนั้นเลิศ

ทานอันเลิศของเขา เลิศจากเจตนาของเขา นี่เราข่าไปเสียใจ น้อยใจต่ำใจว่าเราไม่มีทานอันเลิศๆ ทานอันเลิศมันอยู่ที่น้ำใจนี้ต่างหากละ ถ้าทำที่น้ำใจนี้ เห็นไหม เราทำเพื่ออะไรละ? นี่พุทธศาสนา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบุพเพนิวาสานุสติญาณ จุตูปปาตญาณ เห็นจิตเวียนตายเวียนเกิดในวัฏฏะนี้ แล้วพวกเรานี้สาวกสาวกจะเป็นชาวพุทธขึ้นมา เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามันมีอดีต มันมีปัจจุบัน แล้วมันจะมีอนาคต คนเราจะเวียนตายเวียนเกิด เราจะเชื่อหรือไม่เชื่อ

ฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าวางธรรมวินัยนี้ไว้เพื่อให้เราศึกษาไป คนเชื่อ คนเชื่อแล้วทำหรือปฏิบัติตามมันก็เป็นประโยชน์ของเขา แต่คนไม่เชื่อ ถ้าเขาทำของเขา เขาก็ได้ความเป็นจริงของเขา ถึงเขาไม่เชื่อนี้แหละ เขาไม่เชื่อถ้าเขาทำอยู่ แต่มันก็ได้ประโยชน์ตามความเป็นจริง แต่ประโยชน์ของเขามันเศร้าหมอง ประโยชน์ของเขามันไม่สมบูรณ์ แต่ก็ได้เหมือนกัน นี่ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะเป็นธรรมชาติ การเวียนตายเวียนเกิดนี้เป็นธรรมชาติไป

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นการเวียนตายเวียนเกิดของจิต จิตนี้เวียนตายเวียนเกิด ถึงมาสั่งสอนพวกเราอบรมพวกเราไป แต่พวกเราจะมีความเชื่อมากน้อยแค่ไหน นี่เป็นความ

เชื่อ เพราะมันเป็นศรัทธาความเชื่อของเราไง ศรัทธาความเชื่อแก้กิเลสไม่ได้ ศรัทธาความเชื่อแก้กิเลสไม่ได้ มันต้องเป็นสัจจะความจริงไง เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกกาลามสูตรอย่าให้เชื่อๆ ใด ถ้าเธอเชื่อเธอก็โดนเขาหลอกไป

แต่ถ้าใครประพฤติปฏิบัติ ใครกำหนดพุทโธ ปัญญาอบรมสมาธิ จิตมันสงบลงไป ถ้าจิตมันสงบลงไป มีอำนาจวาสนาของมันไป จิตสงบไปจิตมันเข้าสู่จิตที่จิต จิตมันเข้าสู่จิตที่ไม่เคยตายนี้ จิตที่ไม่เคยตายนี้มันได้ทำบุญทำกุศลมา มันจะมีบุญกุศล มันจะมีข้อมูลของมัน เขาจะไปรู้ไปเห็นของเขา ฤทธิซึ่งไปรเขาที่ระลึกอดีตชาติได้ อดีตชาติใครที่ระลึกได้ ถ้าเขามีกิเลสเขาก็ตั้งใจเสียใจกับการไปรู้ไปเห็นของเขา

แต่เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชำระล้างกิเลสออกไปแล้ว อวิชชามันไม่มีในหัวใจ ถ้ารู้นี้รู้ตามความเป็นจริง เห็นใหม่ ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมเวียนตายเวียนเกิดนี้ไง แต่ถ้าธรรมะเหนือธรรมชาติ เหนือธรรมชาติเพราะมันเหนือทฤษฎีมานะ เหนือกิเลสตัดหาความทะยานอยากของเรา มันจะเหนือทฤษฎีมานะ เหนือกิเลสตัดหาความทะยานอยากของเรามันเกิดจากอะไรล่ะ? เกิดจากปัญญาญาณ

ปัญญาที่เกิดขึ้นนี้เราเป็นปัญญาโลกีย์ปัญญา ปัญญาวิชาชีพ ปัญญาของเราคือปัญญาการศึกษาทางวิชาการ เวลาเกิดปัญญาญาณ สัมมาสมาธิมันเป็นญาณหยั่งรู้ มันเป็นญาณสัมมาสมาธิมันรู้ตัวมันเองมันถึงเป็นสัมมาสมาธิ มิจาสมาธิ จิตมันสงบแล้วออกรู้ได้เห็น ออกอวดเนื้ออวดตัว ออกเป็นผู้วิเศษ ออกเป็นฌานโลกีย์ นั่นเป็นมิจาสมาธิ สัมมาสมาธิมันมีสติปัญญาของมัน มีสติรักษาตัวมันเอง มันเกิดมาเป็นสัมมาสมาธิ

สมาธิมันเป็นญาณหยั่งรู้ที่จะรองรับเกิดปัญญา ถ้าปัญญาเกิดขึ้นจากฐาน เกิดจากสัมมาสมาธิ เกิดภาวนามยปัญญา ปัญญาอย่างนี้จะไปชำระล้างความไม่รู้ในใจ ปัญญาอย่างนี้มันจะไปตำรอกทฤษฎีมานะ ทฤษฎีบางคนจรดฟ้า ทฤษฎีบางคนปานกลาง ทฤษฎีของคนแตกต่างกัน หลากหลายกัน ฉะนั้น ทฤษฎีของคนที่มีคนจรดฟ้า เวลามันวิปัสสนาไปแล้วมันจะเชื่อหรือไม่เชื่อมันต้องใช้อำนาจวาสนาของปัญญา อำนาจวาสนาของภาวนามยปัญญา

นี่อัสวักขยญาณ ญาณหยั่งรู้ที่จะเข้าไปชำระล้างกิเลส ถ้ามันไปชำระล้างกิเลส ชำระล้างตำรอก คายออกๆ ถ้าคายออกอย่างนี้ไง พระพุทธศาสนาสอนที่นี่ ไม่ใช่ตะครุบเงาเอา จับปลัด

จับผลไปชุบขึ้นมาก็เป็นพระอรหันต์ นี่พอจิตสงบแล้วก็พระอรหันต์ มันจะหันมาจากไหนล่ะ? มันหันลงนรกไป มันหันลงกิเลสค้นหาความทะยานอยากไป

ถ้ายังมีกิเลสอยู่ยังมีความไม่รู้ อยู่ มันเกิดสัมมาสมาธิ เกิดสมาธิ เกิดปัญญาขึ้นมา มันก็เป็นของกิเลสทั้งนั้น ถ้ามันเป็นของกิเลสใช้ใหม่ เราจะต้องมีสติปัญญาแล้วต่อสู้กับมัน พอต่อสู้กับมัน มันก็ต้องมีครูบาอาจารย์คอยชี้แนะใช้ใหม่? ถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ชี้แนะ เพราะเป็นครูบาอาจารย์ต้องผ่านกระบวนการประพฤติปฏิบัติขึ้นมาก่อน ถ้าไม่ผ่านกระบวนการประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเป็นอาจารย์ของใคร? เป็นแต่กิเลสมันหลอก กิเลสมันเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาอ้างอิง มันต้องการความยอมรับ ต้องการสถานะ ต้องการให้คนยอมรับ

นี่โง่กาลามสูตรไม่ให้เชื่อๆ ไม่ให้เชื่อเมื่อเรายังไม่ได้พิสูจน์ เราต้องพิสูจน์ของเราขึ้นมาเห็นใหม่ ถ้าเราพิสูจน์ขึ้นมา ไปไม่มันร่วงจากขั้ว เวลามันผลัดใบ มันปลิวไสว ปลิวไปหมดเลย มันยังเป็นปุ๋ย มันยังเป็นประโยชน์กับคนที่ใช้มันเป็น ชีวิตเรานะทั้งชีวิต ไปไม้ใบหนึ่งหลุดจากขั้ว ชีวิตหนึ่งตายไป สะเทือนไหม? นก เวลามันลงเกาะนะ เกาะต้นไม้ เห็นไหม มันลงเกาะด้วยความนุ่มนวลของมัน เวลามันจะจากไปมันต้องถีบตัวขึ้นเพราะมันจะบินไป

เวลาเกิด เวลาเกิด เห็นใหม่ นกมันลงจับคอน เวลาตายมันสั้นไหวไปหมดเลย นี่เวียนตายเวียนเกิดในธรรมชาติ ธรรมชาติมันก็มีอยู่แล้ว ใจแล้วสังขารมันอยู่ไหนล่ะ? สังขารเราค้นเอาสิ่งที่แสวงหาเอา นี่เราเกิดมาพบพุทธศาสนา ธรรมะเป็นธรรมชาติ ธรรมะเป็นธรรมชาติ แต่เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านชำระล้างอวิชชาในใจของท่านแล้ว ท่านถึงมองตามความเป็นจริง นั่นถึงมองตามความเป็นจริง นั่นจะเป็นธรรมชาติก็ใช้ได้

แต่ของเราจะอ้างอิงว่าเป็นธรรมชาติๆ ธรรมชาติก็คือการเวียนตายเวียนเกิดไป แต่ถ้ามันเหนือธรรมชาติล่ะ เหนือธรรมชาติเหนืออย่างไรล่ะ? เหนือจากอัสวักขยญาณที่มันชำระล้างเราเป็นโสดาบัน เป็นสกิทาคามี เป็นอนาคามี เป็นนะโมไชโย เป็น ถ้ารู้นะ เราศึกษามาเราก็รู้ นี่เรารู้สังโยชน์ ๓ ขาดอย่างไรวิชาการบอกหมด เรารู้แต่ทำไม่ได้ แล้วไม่เป็น แต่ถ้าเป็นไม่ต้องถาม มันเป็นจากใจ เป็นจริงๆ นี่เหนือธรรมชาติแบบนี้

ฉะนั้น ชีวิตเรามีค่ามีค่าที่ไหน? เราเรียกร้องหาโอกาสกันนะ เราเกิดมาเป็นมนุษย์เรามีหัวใจ หัวใจดวงนี้สามารถแก้ไขตัดแปลงได้ คนตายไปแล้ว เทวดา อินทร์ พรหม เขาไม่มาศึกษาธรรมเพราะเขาเสวยทิพย์สมบัติ เราเป็นมนุษย์เราโดนธาตุขันธ์บีบคั้น เรามีทุกข์เป็นสัจจะ ถ้าเรา

มีโอกาสของเรา เราจะค้นคว้าของเรา นี่เป็นทรัพย์สมบัติส่วนใจของเรา สิ่งที่ทำมานี้เป็นปัจจัย เครื่องอาศัย เป็นทรัพย์สมบัติ สมมุติ นะ สมมุติให้เป็นของเราชั่วคราว ชั่วอายุขัย ถ้าเราตายไปแล้วเราจะเอาเพชรนิลจินดาไปด้วย เราจะเอาสมบัติไปด้วย เป็นไปไม่ได้ แต่บุญกุศลไปกับเรา

ฉะนั้น ชีวิตนี้ยังมีอยู่ ตั้งสติไว้ เราจะหาทรัพย์ภายนอกเพื่อดำรงชีวิต หาทรัพย์ภายในเพื่อหัวใจของเรา หัวใจนี้ทุกขร้อนมากนะ หัวใจเรียกร้องคนช่วยเหลือนะ แล้วใครจะช่วยเหลือหัวใจดวงนี้ เว้นไว้แต่สติปัญญาของเราจะช่วยเหลือหัวใจของเรา เอวัง